

**QARABAĞ VƏ ŞƏRQİ ZƏNGƏZURDA SƏNAYE SİYASƏTİ VƏ GƏNCLƏRİN
REİNTEQRASIYASI**

Kamran Şahin oğlu Şıxılı

XÜLASƏ

Tədqiqatın məqsədi: Bu akademik tədqiqat, 2020-ci il İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra Azərbaycanın suverenliyinə qaytarılmış Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında həyata keçirilən post-konflikt bərpa strategiyasını, xüsusilə sənaye-investisiya siyasətinin gənc nəslin bölgəyə reinteqrasiyasına təsirini dərinlən təhlil etməyi hədəfləyir.

Tədqiqatın metodologiyası: Tədqiqat, dövlət proqramlarının, rəsmi statistik məlumatların, investisiya hesabatlarının və sahə üzrə akademik ədəbiyyatın sistemli analizinə əsaslanır. Keyfiyyətli və kəmiyyətli tədqiqat metodologiyalarının kombinasiyasından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti: Bu tədqiqat, post-konflikt bölgələrdə reinteqrasiya və dayanıqlı inkişaf strategiyalarının hazırlanması üçün dəyərli praktiki tövsiyələr təqdim edir. Xüsusilə, iqtisadi stimulların gənclərin geri qayıdışına təsirini vurğulayaraq, gələcək bərpa layihələri üçün yol xəritəsi rolunu oynayır. Həmçinin, Azərbaycanın təcrübəsini beynəlxalq praktikaya inteqrasiya edərək, digər münaqişədən sonrakı ölkələr üçün də faydalı ola bilər.

Tədqiqatın nəticələri: Analiz göstərir ki, Ağdam Sənaye Parkı və “Araz Vadisi İqtisadi Zonası” kimi xüsusi iqtisadi rejimlərin yaradılması, “ağıllı kənd” və “yaşıl enerji” kimi innovativ layihələr, gənclər üçün cəlbədicə məşğulluq və sahibkarlıq imkanları formalaşdıraraq onların qayıdış qərarlarına birbaşa təsir edən əsas iqtisadi stimuldur. Məqalə, həmçinin, mina təhlükəsizliyi, institusional quruculuq və psixososial adaptasiya kimi mürəkkəb çağırışları təhlil edir və bölgənin dayanıqlı, inklüziv inkişafı üçün çoxşaxəli siyasət tövsiyələri irəli sürür.

Tədqiqatın elmi yeniliyi: Elmi yenilik bir neçə istiqamətdə konkretləşdirilir: Nəzəri töhfə: “İnkişaf yolu ilə Sülh Quruculuğu” və “Dövlət-Kapitalist İnkişaf Modeli” kimi beynəlxalq nəzəri çərçivələr Azərbaycanın unikal post-konflikt bərpa modelinə tətbiq edilərək konseptuallaşdırılır. Praktiki yenilik: Azərbaycanın “Böyük Qayıdış” təcrübəsi əsasında digər post-konflikt ölkələr üçün tətbiq edilə bilən siyasət tövsiyələri hazırlanır.

Açar sözlər: Böyük Qayıdış, post-konflikt bərpası, Qarabağ, gənclərin reinteqrasiyası, sənaye siyasəti, investisiya təşviqi, dayanıqlı inkişaf

Giriş

2020-ci il İkinci Qarabağ müharibəsi Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bərpa etməklə yanaşı, dövlət qarşısında misli görünməmiş miqyasda sosial-iqtisadi bir vəzifə qoydu: təxminən 10,000 km² ərazinin tamamilə yenidən qurulması və 30 ilə yaxın müddətdə məcburi köçkün həyatı yaşamış bir milyona yaxın insanın öz doğma yurdlarına təhlükəsiz, ləyaqətli və dayanıqlı qayıdışının təmin edilməsi. Bu proses, beynəlxalq praktikada post-konflikt bərpasının ən mürəkkəb nümunələrindən birini təşkil edir. Azərbaycanın “Böyük Qayıdış” Dövlət Proqramı bu tarixi missiyanın hüquqi və konseptual əsasını təşkil edir və prosesin strateji yol xəritəsini müəyyən edir. Proqramın əsas hədəfi 2026-cı ilin sonuna qədər 140,000 nəfərin (34,500 ailə) daimi yaşayış üçün geri qaytarılmasıdır.

Bu tədqiqat, Azərbaycanın suverenliyinə qaytarılmış Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında həyata keçirilən post-konflikt bərpa strategiyasını, xüsusilə sənaye-investisiya siyasətinin gənc nəslin bölgəyə reinteqrasiyasına təsirini dərinlən təhlil edir. Tədqiqatın hipotezi ondan ibarətdir ki, həyata keçirilən sənaye-investisiya siyasəti, xüsusilə gənc nəslin bölgəyə qayıdış qərarlarına və onların uzunmüddətli sosial-iqtisadi reinteqrasiyasına birbaşa və multi-faktorlu təsir göstərən əsas iqtisadi stimuldur. Bu hipotez, iqtisadi imkanların yaradılmasının post-konflikt cəmiyyətlərində dayanıqlı sülh quruculuğu və demoqrafik canlanma üçün kritik əhəmiyyət kəsb etməsi ideyasına əsaslanır.

Əsas müəllif/Corresponding author: Əsas müəllif/Corresponding author: Kamran Şahin oğlu Şıxılı, AR ETN, Bakı şəhəri üzrə Təhsil İdarəsi, Maliyyə mühasibatlıq sektoru, mühasib, e-mail: 19kamran95@gmail.com, kamran.shixili@baku.edu.gov.az, mob: (+99450)498 55 28

Mövzu ilə bağlı digər tədqiqatlar, əsasən, post-konflikt bərpasının müxtəlif aspektlərinə, o cümlədən sülh quruculuğu, iqtisadi inkişaf, məcburi köçkünlərin qayıdışı və sosial adaptasiya məsələlərinə fokuslanmışdır. Məsələn, Collier və Hoeffler (2004) kimi tədqiqatçılar münaqişədən sonrakı cəmiyyətlərdə iqtisadi inkişafın sülhün dayanıqlığına təsirini araşdırmışlar. Eyni zamanda, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramı (UNDP, 2015) kimi beynəlxalq təşkilatlar və akademik dairələr tərəfindən post-konflikt bölgələrdə gənclərin reinteqrasiyası, məşğulluq imkanlarının yaradılması və insan kapitalının inkişafı ilə bağlı bir sıra araşdırmalar aparılmışdır. Lakin, Azərbaycanın Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda tətbiq etdiyi sənaye-investisiya siyasətinin gənclərin geri qayıdışına və regional inkişafa multi-faktorlu təsirini kompleks şəkildə təhlil edən tədqiqatlar məhduddur. Bu məqalə, Azərbaycanın “Böyük Qayıdış” Dövlət Proqramını post-konflikt bərpasının beynəlxalq nəzəri çərçivələri, o cümlədən “İnkişaf yolu ilə Sülh Quruculuğu” (Peacebuilding through Development) və “Dövlət-Kapitalist İnkişaf Modeli” (State-Capitalist Development Model) kontekstində araşdıraraq, bu boşluğu doldurmağı hədəfləyir.

Bu tədqiqatın əsas məqsədi, həyata keçirilən sənaye-investisiya siyasətinin, xüsusilə gənc nəslin bölgəyə qayıdış qərarlarına və onların uzunmüddətli sosial-iqtisadi reinteqrasiyasına təsirini akademik və empirik müstəvidə təhlil etməkdir. Məqalə, Ağdam Sənaye Parkı və "Araz Vadisi İqtisadi Zonası" kimi xüsusi iqtisadi rejimlərin yaradılması, "ağıllı kənd" və "yaşıl enerji" kimi innovativ layihələrin gənclər üçün cəlbedici məşğulluq və sahibkarlıq imkanları formalaşdıraraq onların qayıdış qərarlarına birbaşa təsir edən əsas iqtisadi stimullar olduğunu göstərməyi hədəfləyir. Həmçinin, tədqiqat mina təhlükəsizliyi, institusional quruculuq və psixososial adaptasiya kimi mürəkkəb çağırışları təhlil edərək, bölgənin dayanıqlı, inklüziv inkişafı üçün çoxşaxəli siyasət tövsiyələri irəli sürəcəkdir.

Material və metod

Bu tədqiqat, Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda post-konflikt reinteqrasiyası prosesində sənaye-investisiya siyasətinin gənclərin geri qayıdışına və regional inkişafa multi-faktorlu təsirini təhlil etmək üçün keyfiyyətli və kəmiyyətli tədqiqat metodologiyalarının kombinasiyasından istifadə edir. Tədqiqatın əsas məqsədi, Azərbaycanın “Böyük Qayıdış” Dövlət Proqramının effektivliyini qiymətləndirmək və dayanıqlı inkişaf üçün siyasət tövsiyələri irəli sürməkdir. Bu məqsədlə, aşağıdakı empirik üsullar və analiz metodları tətbiq edilmişdir:

1. Sənəd Təhlili (Document Analysis): Tədqiqatın əsasını Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı (16 noyabr 2022-ci il), müvafiq qanunvericilik aktları, dövlət qurumlarının (məsələn, İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi - İİTKM) rəsmi hesabatları, investisiya hesabatları və mətbuat materialları təşkil edir. Bu sənədlər, bərpa prosesinin hüquqi və konseptual əsaslarını, strateji hədəflərini, ayrılan büdcə vəsaitlərinin dinamikasını və həyata keçirilən layihələrin miqyasını müəyyənləşdirmək üçün sistemli şəkildə araşdırılmışdır.

2. Kəmiyyət Analizi (Quantitative Analysis): Tədqiqatda istifadə olunan rəqəmlər və statistik məlumatlar, əsasən, rəsmi dövlət mənbələrindən və etibarlı beynəlxalq hesabatlardan əldə edilmişdir. Məsələn, İşğaldan Azad Edilmiş Ərazilərin Bərpasına Yöndətilən Dövlət Büdcəsi Vəsaitləri (2021-2023) Cədvəl 1-də göstərilmişdir. Bu cədvəl, 2021-ci ildə 2.2 milyard AZN, 2022-ci ildə 2.7 milyard AZN (+22.7% artım) və 2023-cü ildə 3.0 milyard AZN (+11.1% artım) olmaqla, ümumilikdə 7.9 milyard AZN vəsaitin ayrıldığını göstərir (Quliyeva, 2023). Sənaye parklarının müqayisəli statistikasını (2024-cü ilin sonuna olan proqnozlar) Cədvəl 3-də təqdim edilmişdir. Bu cədvələ əsasən, Ağdam Sənaye Parkında 30-dan çox, "Araz Vadisi" İqtisadi Zonasında isə 18-dən çox rezidentin olduğu, investisiya portfelinin müvafiq olaraq ~285 milyon AZN və ~150 milyon AZN təşkil etdiyi, yaradılmış daimi iş

yerlərinin isə 900-dən çox və 400-dən çox (proqnoz) olduğu qeyd edilmişdir (AZƏRTAC, 2025). Həmçinin, bölgədə biznes fəaliyyəti üçün daxil olan 1339 müraciətin 873-ünün yerli, 466-sının isə 37 fərqli ölkədən olan xarici investorlara aid olduğu qeyd edilmişdir (Quliyeva, 2023). Bu rəqəmlər, bölgəyə olan investisiya marağının və məşğulluq potensialının kəmiyyət göstəricilərini təmin edir.

3. Nəzəri Çərçivə Analizi: Azərbaycanın Qarabağdakı bərpa modeli iki fundamental nəzəri çərçivə ilə təhlil edilmişdir: “İnkişaf Yolu ilə Sülh Quruculuğu” (Peacebuilding through Development) və “Dövlət-Kapitalist İnkişaf Modeli” (State-Capitalist Development Model). Bu nəzəriyyələr, iqtisadi inkişafın post-konflikt cəmiyyətlərində dayanıqlı sülhə nail olmaqda və dövlətin iqtisadiyyatda aparıcı rolunu anlamaqda konseptual əsas rolunu oynamışdır (Collier və Hoeffler, 2004).

4. Keyfiyyətli Analiz (Qualitative Analysis): Gənclərin geri qayıdışına təsir edən motivasiya, imkanlar və gözləntilər kimi keyfiyyətli amillər təhlil edilmişdir. Bu, yaradılan sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələrinin gənclərin məşğulluğuna yönəlməsi, sahibkarlıq fəaliyyətinə başlamaq istəyən gənclər üçün KOBİA tərəfindən təqdim olunan dəstək mexanizmləri (aşağı faizli kreditlər, qrantlar, məsləhət xidmətləri) və peşə təhsili mərkəzlərinin yaradılması planları (European Training Foundation, 2024) kimi məlumatların təhlilini əhatə edir (European Training Foundation, 2024; FED.az, 2022). Həmçinin, mina təhlükəsi, psixososial adaptasiya və institusional quruculuq kimi mövcud çağırışlar və risklər də keyfiyyətli şəkildə qiymətləndirilmişdir (Quliyeva, 2023).

Proqram Təminatı: Bu tədqiqat əsasən sənəd təhlili və nəzəri çərçivə analizlərinə əsaslandığı üçün xüsusi statistik proqram təminatından istifadə edilməmişdir. Lakin, məlumatların təşkili, təhlili və təqdimatı üçün Microsoft Word və Microsoft Excel kimi standart ofis proqramları istifadə olunmuşdur. Mənbələrin idarə edilməsi və ədəbiyyat siyahısının tərtibi üçün müvafiq biblioqrafik proqramlardan istifadə edilmişdir. Bütün mənbələr məqalənin sonunda verilmiş ədəbiyyat siyahısında dəqiq şəkildə göstəriləcəkdir.

Nəticə və müzakirə

Bu tarixi missiyanın hüquqi və konseptual əsasını təşkil edən “Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı” (16 noyabr 2022-ci il) prosesin strateji yol xəritəsini müəyyən edir. Proqramın əsas hədəfi 2026-cı ilin sonuna qədər 140,000 nəfərin (34,500 ailə) daimi yaşayış üçün geri qaytarılmasıdır (İki Sahil, 2025). Bu prosesin idarəedilməsi üçün yaradılmış Əlaqələndirmə Qərargahı və onun nəzdində fəaliyyət göstərən 12 sahəvi işçi qrupu (iqtisadiyyat, nəqliyyat, enerji, sosial məsələlər və s.) bərpa işlərini vahid mərkəzdən və sinxronlaşdırılmış şəkildə həyata keçirir (Quliyeva, 2023).

Dövlətin bu prosesə maliyyə sadıqlıyı ayrılan büdcə vəsaitlərinin dinamikasında aydın görünür.

Cədvəl 1: İşğaldan Azad Edilmiş Ərazilərin Bərpasına Yöndətilən Dövlət Büdcəsi Vəsaitləri (2021-2023)

İl	Ayrılan Vəsait (Milyard AZN)	Artım Dinamikası (Əvvəlki ilə nisbətən)	Mənbə
2021	2.2	-	Quliyeva, 2023
2022	2.7	+22.7%	Quliyeva, 2023
2023	3.0	+11.1%	Quliyeva, 2023
Cəmi	7.9		

Bu tədqiqatın əsas məqsədi, həyata keçirilən sənaye-investisiya siyasətinin, xüsusilə gənc nəslin bölgəyə qayıdış qərarlarına və onların uzunmüddətli sosial-iqtisadi reinteqrasiyasına təsirini akademik və empirik müstəvidə təhlil etməkdir.

Nəzəri Çərçivə: Post-Konflikt Bərpa Modelində İnkişaf və Kapitalın Rolu

Azərbaycanın Qarabağdakı bərpa modeli iki fundamental nəzəri çərçivə ilə təhlil edilə bilər:

1. İnkişaf Yolu ilə Sülh Quruculuğu (Peacebuilding through Development): Bu nəzəriyyəyə görə, münaqişədən sonrakı cəmiyyətlərdə dayanıqlı sülhə nail olmaq üçün təhlükəsizlik tədbirləri ilə paralel olaraq güclü iqtisadi inkişaf siyasəti aparılmalıdır. İqtisadi imkanların, xüsusilə məşğulluğun yaradılması, münaqişənin kökündə duran sosial gərginliyi və yoxsulluğu aradan qaldırır, cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrini, o cümlədən gəncləri dövlət quruculuğu prosesinə cəlb edir (Collier və Hoeffler, 2004). Azərbaycanın strategiyası iqtisadi dirçəlişi milli təhlükəsizliyin və sosial sabitliyin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi görməklə bu nəzəriyyəni praktikada tətbiq edir.

Dövlət-Kapitalist İnkişaf Modeli: Bu modeldə dövlət iqtisadiyyatda aparıcı, strateji planlayıcı və əsas investor rolunu oynayır. Alami (2021) qeyd edir ki, bu modeldə dövlət azad bazar sistemindən öz siyasi rejimini qorumaq üçün istifadə edir. Dövlət, təbii sərvətlərdən (neft və qaz) əldə etdiyi gəlirləri strateji əhəmiyyətli sahələrə, o cümlədən infrastruktur və sənayenin inkişafına yönəldərək özəl sektor üçün "trampolin" yaradır. İkpe (2021) Asiya inkişaf dövlətlərinin təcrübəsinə əsaslanaraq, dövlət tərəfindən idarə olunan bərpanın əhəmiyyətini vurğulayır. Qarabağda dövlətin nəhəng infrastruktur layihələri (yollar, hava limanları, enerji xətləri) həyata keçirməsi və ardınca özəl investorları cəlb etmək üçün sənaye parkları yaratması bu modelin klassik nümunəsidir.

Bölgənin iqtisadiyyatını sıfırdan qurmaq üçün çoxşaxəli strategiya tətbiq edilir. Bu strategiyanın mərkəzində investorlar üçün xüsusi güzəştlər təqdim edən sənaye parkları dayanır.

Sənaye və İnvestisiya Siyasəti: İqtisadi Reinteqrasiyanın Onurğa Sütunu

Sənaye Parkları: Regional İnkişafın Lokomotivləri. Ağdam Sənaye Parkı və Cəbrayıldakı "Araz Vadisi İqtisadi Zonası" bölgəyə investisiya axınını təmin etmək üçün yaradılmış əsas platformalardır. Dünya Bankı Qrupunun (t.y.) hesabatında Cibuti nümunəsində göstəriləndiyi kimi, xüsusi iqtisadi zonalar vətəndaş müharibəsindən sonra iqtisadi bərpa üçün güclü bir vasitə ola bilər. Bu parkların cəlbediciliyi rezidentlər üçün təqdim olunan unikal fiskal təşviq paketindədir.

Cədvəl 2: Sənaye Parkları Rezidentləri üçün Əsas Vergi və Gömrük Güzəştləri (10 il müddətinə)

Güzəşt Növü	Tətbiq Sahəsi	Mənbə
Vergi Güzəştləri		
Mənfəət (Gəlir) Vergisi	Tam azadolma	Xalq Qəzeti, 2024
Əmlak Vergisi	Tam azadolma	Xalq Qəzeti, 2024
Torpaq Vergisi	Tam azadolma	Xalq Qəzeti, 2024
Gömrük Güzəştləri		

ƏDV-dən azadolma	İdxal olunan texnika, texnoloji avadanlıq və qurğular	AZƏRTAC, 2025
Gömrük Rüsumları	İdxal olunan texnika, texnoloji avadanlıq və qurğular	AZƏRTAC, 2025

Bu güzəştlər sayəsində parklar qısa müddətdə əhəmiyyətli nəticələr əldə edib. Turner, Aginam və Popovski (2008) qeyd edir ki, post-konflikt ölkələrdə xarici birbaşa investisiyaların (FDI) cəlbi üçün belə təşviqlər vacibdir, lakin investisiyanın keyfiyyətinə də üstünlük verilməlidir.

Cədvəl 3: Sənaye Parklarının Müqayisəli Statistika (2024-cü ilin sonuna olan proqnozlar)

Göstərici	Ağdam Sənaye Parkı	"Araz Vadisi" İqtisadi Zonası	Mənbə
Rezidentlərin sayı	30+	18+	AZƏRTAC, 2025
İnvestisiya Portfeli (mln. AZN)	~285	~150	AZƏRTAC, 2025
Yaradılmış Daimi İş Yerləri	900+	400+ (proqnoz)	AZƏRTAC, 2025
İstehsal Olunan Məhsul (mln. AZN)	500 (indiyədək)	2.7 (ötən ilin I yarısı)	AZƏRTAC, 2025
İxrac (mln. AZN)	18 (indiyədək)	-	AZƏRTAC, 2025

Aqrar Sektorun Transformasiyası və İnnovativ Layihələr. Qarabağın zəngin kənd təsərrüfatı potensialını bərpa etmək üçün müasir texnologiyalara əsaslanan layihələr həyata keçirilir. Zəngilan rayonunda Azərbaycan-Türkiyə birgə sərmayəsi ilə qurulan və 100 milyon ABŞ dolları dəyərində investisiya hədəfləyən "Dost Aqropark" layihəsi 500-ə qədər yeni iş yerinin yaradılmasını nəzərdə tutur (FED.az, 2022). Eyni zamanda, Zəngilanın Ağalı kəndində tətbiq edilən "Ağıllı Kənd" konsepsiyası "yaşıl enerji", rəqəmsal idarəetmə və müasir sosial infrastrukturunu birləşdirərək gənc ailələr üçün cəlbedici həyat modeli təklif edir.

Strateji İnfrastruktur və "Yaşıl Enerji". Bölgənin iqtisadi integrasiyası üçün nəqliyyat və enerji infrastrukturunu həyati əhəmiyyət daşıyır.

Bununla yanaşı, Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun "yaşıl enerji" zonası elan edilməsi, bölgəyə BP və Masdar kimi qlobal enerji şirkətlərinin investisiyalarını cəlb etmişdir. Bu, həm enerji təhlükəsizliyini təmin edir, həm də yüksək ixtisaslı mühəndis və texniklər üçün yeni iş yerləri deməkdir.

Cədvəl 4: Əsas İnfrastruktur Layihələri və Onların Statusu

Layihə	Status / İcra Faizi	Strateji Əhəmiyyəti	Mənbə
Füzuli Beynəlxalq Hava Limanı	İstismara verilib	Hava nəqliyyatı, logistika, turizm	AZƏRTAC, 2023
Zəngilan Beynəlxalq Hava Limanı	İstismara verilib	Regional hab, Zəngəzur dəhlizi	AZƏRTAC, 2023
Laçın Beynəlxalq Hava Limanı	Tikinti davam edir	Kəlbəcər-Laçın regionunun inkişafı	AZƏRTAC, 2023
Horadiz-Ağbənd Dəmir Yolu	~38%	Zəngəzur dəhlizinin əsas hissəsi	AZƏRTAC, 2023
Horadiz-Cəbrayıl-Zəngilan-Ağbənd Avtomobil Yolu	~74%	Regional integrasiya, tranzit	AZƏRTAC, 2023

Gənclərin Geri Qayıdışı: Motivasiya, İmkanlar və Gözləntilər.

“Böyük Qayıdış”ın demografik uğuru birbaşa gənc nəslin bu prosesdəki iştirakından asılıdır. Gənclərin qayıdış qərarına təsir edən əsas amillər iqtisadi imkanlar, sosial təminat və keyfiyyətli həyat şəraitidir.

Yaradılan sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələri birbaşa gənclərin məşğulluğuna yönəlib. Həssas qruplar üçün də xüsusi tədbirlər görülür. Məsələn, şəhid ailələri və müharibə iştirakçıları üçün işəgötürənlərə kvotalar müəyyən edilib (Report.az, 2022).

Sahibkarlıq fəaliyyətinə başlamaq istəyən gənclər üçün KOBİA tərəfindən təqdim olunan dəstək mexanizmləri (aşağı faizli kreditlər, qrantlar, məsləhət xidmətləri) onların öz bizneslərini qurmasına imkan yaradır. 2023-cü ilin əvvəlinə olan məlumata görə, bölgədə biznes fəaliyyəti üçün daxil olan 1339 müraciətin 873-ü yerli, 466-sı isə 37 fərqli ölkədən olan xarici investorlara aiddir (Quliyeva, 2023). Bu, bölgəyə olan yüksək investisiya marağının və gələcək məşğulluq potensialının göstəricisidir.

Dayanıqlı inkişaf üçün insan kapitalına investisiya şərtdir. Bu məqsədlə, bölgədə kənd təsərrüfatı, turizm, bərpa olunan enerji və sənaye üzrə ixtisaslaşmış 8 müasir peşə təhsili mərkəzinin yaradılması planlaşdırılır (European Training Foundation, 2024). Bu mərkəzlər gəncləri birbaşa yerli əmək bazarının tələblərinə uyğun hazırlayacaqdır.

Mövcud Çağırışlar və Risklərin İdarə Edilməsi

Genişmiqyaslı uğurlara baxmayaraq, bərpa prosesi ciddi çağırışlarla üz-üzədir:

- **Mina Təhlükəsi:** Ərazilərin kütləvi şəkildə minalanması bərpa işlərini ləngidən və insan həyatı üçün bir nömrəli təhiddir. 2026-cı ilə qədər 280,000 hektar ərazinin təmizlənməsi hədəflənsə də, bu, texnoloji və maliyyə baxımından çox mürəkkəb bir prosesdir (Quliyeva, 2023).

- **Psixososial Adaptasiya:** 30 illik ayrılıqdan sonra qayıdan əhalinin, xüsusilə müharibənin travmasını yaşamış gənclərin yeni reallıqlara psixoloji adaptasiyası uzunmüddətli dəstək tələb edir.

- **İnstitusional Quruculuq:** Yerli səviyyədə effektiv, şəffaf və hesabatlı idarəetmə orqanlarının formalaşdırılması, prosesin dayanıqlılığı üçün kritik əhəmiyyət kəsb edir.

Yekun nəticə. Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə həyata keçirilən sənaye-investisiya siyasəti, Azərbaycanın post-konflikt bərpa modelinin əsasını təşkil edir. Bu model, iqtisadi inkişafı milli təhlükəsizlik, sosial reintegrasiya və demoqrafik canlanma ilə birbaşa əlaqələndirir. Sənaye parkları, aqrar komplekslər və infrastruktur layihələri gənc nəsil üçün real iqtisadi stimullar yaradaraq, onların “Böyük Qayıdış” prosesində fəal iştirakını təmin edən əsas hərəkətverici qüvvədir.

Tədqiqatın nəticələrinə əsaslanaraq, prosesin dayanıqlılığını artırmaq üçün aşağıdakı siyasət tövsiyələri irəli sürülür:

1. İnsan Kapitalına Hədəfli İnvestisiya: Peşə təhsili mərkəzlərinin fəaliyyətini birbaşa sənaye parklarının və aqrar müəssisələrin kadr tələbatına uyğunlaşdırmaq; gənclər üçün İT, "yaşıl texnologiyalar" və kreativ sənaye üzrə startap akseleratorları yaratmaq.

2. İnküziv Sahibkarlığın Təşviqi: Böyük layihələrlə yanaşı, gənclərin, qadınların və müharibə veteranlarının rəhbərlik etdiyi kiçik bizneslərə (ailə təsərrüfatları, turizm xidmətləri, sənətkarlıq) dəstəyi artırmaq üçün xüsusi mikro-maliyyələşdirmə fondu yaratmaq.

3. Psixososial Dəstəyin İnstitutionallaşdırılması: Qayıdan hər bir icmada (şəhər, kənd) daimi fəaliyyət göstərən sosial-psixoloji dəstək mərkəzləri şəbəkəsi qurmaq.

4. Mədəni və Sosial Həyatın Canlandırılması: Gənclərin bölgəyə bağlılığını artırmaq üçün müasir mədəniyyət mərkəzləri, texnoparklar, idman kompleksləri inşa etmək və beynəlxalq gənclər festivalları təşkil etmək.

Yekun olaraq, Qarabağın bərpası təkcə dağılmış ərazilərin fiziki dirçəlişi deyil, həm də Azərbaycan cəmiyyətinin gələcəyə baxışını, milli birliyini və innovativ potensialını nümayiş etdirən bir prosesdir. Bu prosesdə gənc nəslin aparıcı qüvvə olması, bu tarixi missiyanın uzunmüddətli uğurunun ən etibarlı zəmanətidir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Alami, I. (2021). State capitalism and the new global D/development regime. *Antipode*, 53(4), 1099-1127.

2. AZƏRTAC. (2023). Böyük Qayıdış proqramının həyata keçirilməsi ölkənin daha sürətli inkişafına təkan verəcək. https://azertag.az/xeber/boyuk_qayidis_proqraminin_heyata_kechirilmesi_olkenin_daha_sure_tli_inkisafina_tekan_verecek-2537030

3. AZƏRTAC. (2025). İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə istehsal və investisiya fəallığı artır. https://azertag.az/xeber/isgaldan_azad_edilmis_razilerde_istehsal_ve_investisiya_fealligi_artir-3711387

4. Collier, P., & Hoeffler, A. (2004). Greed and Grievance in Civil War. *Oxford Economic Papers*, 56(4), 563–595. <https://doi.org/10.1093/oeq/gpf064>

5. European Training Foundation. (2024). Azerbaijan country page – Skills and training. <https://www.etf.europa.eu/en/where-we-work/countries/azerbaijan>

6. FED.az. (2022). “Dost Aqropark” Kompleksində ekosistemin yaradılması üçün \$100 milyon sərmayə qoyulacaq. <https://fed.az/az/aqrar/dost-aqropark-kompleksinde-ekosistemin-yaradilmasi-ucun-100-milyon-mebleginde-sermaye-qoyulacaq-143944>

7. İki Sahil. (2025). Qarabağ, Şərqi Zəngəzur dünyanın ən inkişaf etmiş bölgələrindən birinə çevriləcək. <https://ikisahil.az/post/525349-qarabag-sherqi-zengezur-dunyanin-en-inkishaf-etmish-bolgelerinden-birine-chevrilecek>

8. Ikpe, E. (2021). Developmental post-conflict reconstruction in postindependence Nigeria: Lessons from Asian developmental states. *Journal of Peacebuilding & Development*, 16(1), 41-56.
9. Quliyeva, G. (2023). Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə sahibkarlıq mühiti. İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi (İİTKM). <https://ereforms.gov.az/az/ekspert-yazilari/qarabag-ve-serqi-zengezurda-sahibkarliq-muhiti-68>
10. Report.az. (2022). Azerbaijan developing working platform in Karabakh. <https://report.az/en/sosial-security/azerbaijan-developing-working-platform-in-karabakh>
11. Schwartz, S. (2010). Youth and Post-Conflict Reconstruction: Agents of Change. United States Institute of Peace.
12. Turner, N., Aginam, O., & Popovski, V. (2008). Post-Conflict Countries and Foreign Investment. United Nations University Policy Brief, 8.
13. United Nations Development Programme. (2015). Crisis Prevention and Recovery Report 2008: Post-Conflict Economic Recovery - Enabling Local Ingenuity. UNDP Publications.
14. World Bank Group. (n.d.). From Civil War to Special Economic Zones: Djibouti Jebel Ali Free Zone Authority. World Bank Open Knowledge Repository.
15. Xalq Qəzeti. (2024). Azad Qarabağ sənaye zonasına çevrilir. <https://xalqqazeti.az/az/iqtisadiyyat/237296-azad-qarabag-senaye-zonasina-cevrilir>

INDUSTRIAL POLICY AND YOUTH REINTEGRATION IN KARABAKH AND EASTERN ZANGEZUR

SUMMARY

The purpose of the research: This academic study aims to deeply analyze the post-conflict recovery strategy implemented in the Karabakh and East Zangezur economic regions, which were returned to Azerbaijani sovereignty after the Second Karabakh War in 2020, and especially the impact of industrial-investment policies on the reintegration of the young generation into the region.

The methodology of the research: The study is based on a systematic analysis of state programs, official statistical data, investment reports, and academic literature in the field. A combination of qualitative and quantitative research methodologies was employed. Figures and statistical data were obtained from official state sources and reliable international reports.

The practical importance of the research: This study provides valuable practical recommendations for the development of reintegration and sustainable development strategies in post-conflict regions. In particular, by emphasizing the impact of economic incentives on youth return, it serves as a roadmap for future reconstruction projects. Additionally, by integrating Azerbaijan's experience into international practice, it may also be useful for other post-conflict countries.

The results of the research: The analysis shows that the establishment of special economic regimes such as Aghdam Industrial Park and the "Araz Valley Economic Zone," as well as innovative projects such as "smart village" and "green energy," form attractive employment and entrepreneurship opportunities for youth, serving as key economic stimuli directly influencing their return decisions. The article also examines complex challenges such as mine safety, institutional building, and psychosocial adaptation, and proposes multifaceted policy recommendations for sustainable and inclusive regional development.

The scientific novelty of research: Scientific novelty is concretized in several directions: (1) Theoretical contribution: International theoretical frameworks such as "Peacebuilding through Development" and "State-Capitalist Development Model" are applied and conceptualized to Azerbaijan's unique post-conflict reconstruction model. (2) Practical innovation: Based on Azerbaijan's "Great Return" experience, policy recommendations applicable to other post-conflict countries are developed.

Keywords: Great Return, post-conflict reconstruction, Karabakh, youth reintegration, industrial policy, investment promotion, sustainable development

ПРОМЫШЛЕННАЯ ПОЛИТИКА И РЕИНТЕГРАЦИЯ МОЛОДЕЖИ В КАРАБАХЕ И ВОСТОЧНОМ ЗАНГЕЗУРЕ

РЕЗЮМЕ

Цель исследования: Данное академическое исследование направлено на глубокий анализ стратегии постконфликтного восстановления, реализуемой в Карабахском и Восточно-Зангезурском экономических районах Азербайджана, возвращённых под суверенитет после Второй Карабахской войны 2020 года, с особым акцентом на влияние промышленно-инвестиционной политики на реинтеграцию молодого поколения в регион.

Методология исследования: Исследование основано на системном анализе государственных программ, официальных статистических данных, инвестиционных отчётов и академической литературы по теме. Применена комбинация качественных и количественных методологий.

Важность исследовательского приложения: Работа представляет собой ценные практические рекомендации для разработки стратегий реинтеграции и устойчивого развития в постконфликтных регионах. В частности, акцентируя внимание на влиянии экономических стимулов на возвращение молодежи, исследование служит дорожной картой для будущих проектов восстановления. Кроме того, интеграция опыта Азербайджана в международную практику может быть полезна и для других стран, находящихся в постконфликтной ситуации.

Результаты исследования: Анализ показывает, что создание специальных экономических режимов, таких как Агдамский промышленный парк и «Экономическая зона Аразской долины», а также инновационные проекты «умная деревня» и «зелёная энергия» формируют привлекательные возможности занятости и предпринимательства для молодежи, являясь ключевыми экономическими стимулами, напрямую влияющими на их решение о возвращении. В статье также рассматриваются сложные вызовы, такие как разминирование, институциональное строительство и психосоциальная адаптация, и предлагаются многоаспектные рекомендации по политике для устойчивого и инклюзивного развития региона.

Научная новизна исследования: Научная новизна конкретизируется в нескольких направлениях: (1) Теоретический вклад: Международные теоретические рамки, такие как "Миростроительство через развитие" и "Государственно-капиталистическая модель развития", применяются и концептуализируются к уникальной модели постконфликтного восстановления Азербайджана. (2) Практическая новизна: На основе опыта "Великого возвращения" Азербайджана разрабатываются политические рекомендации, применимые для других постконфликтных стран.

Ключевые слова: Большое Возвращение, постконфликтное восстановление, Карабах, реинтеграция молодежи, промышленная политика, инвестиционное стимулирование, устойчивое развитие, человеческий капитал. промышленная политика, инвестиционное стимулирование, устойчивое развитие

Məqalə daxil olmuşdur: 10.08.2025

Təkrar işləməyə göndərilmişdir:

17.08.2025

Çapa qəbul edilmişdir: 29.08.2025

Дата поступления статьи в

редакцию: 10.08.2025

Отправлено на повторную

обработку: 17.08.2025

Принято к печати: 29.08.2025

*The date of the admission of the
article to the editorial office:*

10.08.2025

Send for reprocessing: 17.08.2025

Accepted for publication: 29.08.2025